

ČITANJEM PROTIV NASILJA I KRIMINALA
READING INSTEAD OF VIOLENCE AND CRIME

Veronika Čelić-Tica

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
vcelic@nsk.hr

Dunja Marija Gabriel

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
dgabriel@nsk.hr

Ljiljana Sabljak

Knjižnice grada Zagreba
lj.sabljak@kgz.hr

UDK / UDC 028:376

027.6-056.4

Istraživanje / Research paper

Primljeno / Received: 16. 2. 2009.

Sažetak

Istraživanje provedeno u sklopu projekta o utvrđivanju problema čitanja i pisanja kod osoba s poremećajem u ponašanju i izrečenim odgojnim mjerama, potvrdilo je pretpostavku o povezanosti problema čitanja i pisanja i asocijalnog ponašanja kod djece i mladih smještenih u odgojnim domovima i kaznenim ustanovama u Hrvatskoj. Nakon provedenog istraživanja, za spomenute ustanove izrađen je poseban knjižnični program za svladavanje teškoća u učenju, s krajnjim ciljem suzbijanja nasilja kod djece i mladih.

Iskustvo učitelja, odgajatelja, terapeuta i logopeda koji rade s djecom i mladima u navedenim ustanovama, jasno je pokazalo da se upotrebom knjiga koje sadržajem, oblikovanjem i ilustracijama privlače pažnju osoba s poteškoćama u čitanju i pisanju, dolazi do znatnih pozitivnih pomaka u usvajanju jezika i pisma.

Međunarodne "Smjernice za građu laganu za čitanje" donose pravila koja su osnova za prilagođavanje knjižnične građe specifičnim poteškoćama u čitanju i pisanju za različite skupine korisnika s posebnim potrebama. Iako ne postoje gotova rješenja o tome što je na

kojem jeziku lagano za čitanje, temeljne postavke u Smjernicama daju jasna pravila koja se trebaju slijediti da bi se postigla obilježja građe lagane za čitanje.

Cljučne riječi: osobe s poteškoćama u čitanju i pisanju, osobe s poremećajem u ponašanju, građa lagana za čitanje, odgojni domovi, kaznene ustanove

Summary

The research conducted within the project of detecting the problems with reading and writing which cause behavior problems in young people placed at the juvenile and penal institutions in Croatia, verified the assumption of the connection between the problems of reading and writing and asocial behavior. After the research was conducted, special library program for overcoming difficulties in learning has been prepared with the final aim to suppress violence among children and young adults.

The experience of teachers, educators, occupational therapists and speech pathologists who work with children and young adults in juvenile and penal institutions, has clearly shown the benefits of using printed materials with adapted content, design, and illustrations with the people who have difficulties in reading and writing. These benefits are shown largely through the positive progress in acquisition of language and alphabet.

The international guidebook *Guidelines for easy-to-read materials* brings the principles which are the basis for adaptation of library materials to specific difficulties in reading and writing for different groups of people with special needs. There are no ready-made solutions about what are easy-to-read materials in different languages, but basic principles in *Guidelines* give us clear rules which should be followed in order to determine the characteristics of the easy-to-read materials.

Keywords: people with difficulties in reading and writing, people with behavior problems, easy-to-read materials, juvenile institutions, penal institutions

1. Uvod

U Hrvatskoj je prema evidenciji Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa u 2007. upisano oko 350.000 djece u osnovne i srednje škole. U skladu s podatkom o rasprostranjenosti disleksije u svijetu na oko deset posto stanovništva, okvirna brojka s kojom se raspolaze u Hrvatskoj udruzi za disleksiju (HUD) o broju školske djece s disleksijom je čak 30.000 djece u osnovnim i srednjim školama. Usprkos tome, nema sustavne brige o osobama s tim poteškoćama.

Disleksičari (neki od slavni disleksičara bili su, podsjetimo, i Agatha Christie, Leonardo da Vinci, Albert Einstein i H. C. Andersen) su najzastupljeniji postotkom među osobama s posebnim potrebama kojima je potrebna građa lagana za čitanje. Za razliku od Skandinavskih zemalja, u Hrvatskoj za njih zasad ne postoji sustavna proizvodnja knjiga koje bi im olakšavale čitanje i učenje. U našem društvu disleksična djeca još su uvijek nedovoljno uočena, pa se često o(t)pisuju kao nemirna i lijena, a za njih se često i nema vremena. Stoga takvi učenici ili postaju agresivni ili se pak povlače u sebe. Ta djeca, nažalost, vrlo često završavaju u odgojno-popravnim domovima i u odgojnim zavodima.

2. Knjižnične usluge za osobe s poteškoćama u čitanju i pisanju i poremećajem u ponašanju

Poslanje knjižnica je da svojom djelatnošću služe zadovoljavanju potreba svih slojeva stanovništva, od kulturnih i rekreacijskih do potreba informiranja, ali i demokratizacije društva. Prvenstveno je važno podizanje praga pismenosti i čitavnosti nacije, uključivši sve kategorije društva.

Osobe u odgojnim i kaznenim ustanovama dio su populacije s posebnim potrebama s kojima je potreban timski rad uz brigu o građanskim pravima i tradicijskim vrijednostima. Prema statističkim podacima u većini zemalja svijeta, odgajanci i zatvorenici su ograničenih obrazovanih i životnih vještina, u velikom postotku s poremećajima čitanja i pisanja (najčešće disleksija). Zato im je potrebno omogućiti pristup knjižnici i njezinim uslugama, neovisno o kategoriji sigurnosti i smještaja unutar zatvora. Rad sa zatvorenicima/odgajanicima pretpostavlja materijalne uvjete (prostor knjižnice, opremljenost informacijskom tehnologijom), osposobljeno osoblje, mjerila odabira ponuđene građe i posebne programe poticanja čitanja uz pripremu građe lagane za čitanje. Suradnja odgojnih domova i kaznenih ustanova s narodnim i školskim knjižnicama (prema administrativno-pravnim propisima i primjenom IFLA-inih smjernica¹) na nacionalnoj razini, u konačnici treba uspostaviti programe i postupke obrazovanja u kaznenom sustavu.

Pravo na pismenost i čitanje kao "univerzalno pravo" prihvaćeno je u našem društvu, međutim potrebno je dodatno senzibilizirati širu društvenu zajednicu. Jedan od načina jest i primjena posebnih knjižničnih programa za podizanje razine pismenosti i čitanja.

Komisija za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama Hrvatskoga knjižničarskog društva, u suradnji s Hrvatskom udrugom za disleksiju, Hrvatskim zavodom za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i IFLA-inom Sekcijom za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama, pokrenula je trogodišnji projekt (2004.-2007.) pod nazivom "Knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama – utvrđivanje problema čitanja i pisanja kod osoba s poremećajem u ponašanju i izrečenim odgojnim mjerama u Republici Hrvatskoj". Cilj Projekta bio je utvrditi povezanost problema čitanja i pisanja s poremećajem u ponašanju. Trijažnim upitnicima² ustanovljeno je da postotak djece i mladih u odgojnim domovima i kaznenim ustanovama s poremećajima pisanja i čitanja, uglavnom s disleksijom, četiri puta veći u odnosu na prosjek opće populacije. Potvrđena je početna teza projekta o povezanosti problema čitanja i pisanja s poremećajem u ponašanju.

¹ Smjernice za knjižnične usluge za zatvorenike, Smjernice za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom, Smjernice za građu laganu za čitanje i Smjernice za knjižnične programe opismenjavanja.

² Trijažni upitnik izrađuje logoped kao dijagnostički test za procjenu poremećaja u čitanju i pisanju.

Priređen je poseban program poticanja čitanja, temeljen na biblioterapijskim stupnjevima koji uključuju slojeve čitanja i doživljajni svijet čitatelja³ u komunikacijskom krugu autor-knjiga-čitatelj. Izrada specijalnog programa za rad s djecom i mladima s teškoćama čitanja i pisanja u sklopu knjižnica odgojnih domova i kaznenih ustanova, uključuje i kreativno-interventni program logo-biblioterapije.⁴ To je program vođenog, ciljanog čitanja kod kojeg je bitan ne samo “ulazak” i intervencija u tekst, nego i u postupak čitanja. Samom čitanju prethodi motivacija za čitanje kao kulturno iskustvo, smislen oblik komunikacije (motivacijsko uvođenje u temu priređenog teksta uz psiho-socijalne uvodne igre) i ugodan doživljaj. Pri izvedbi vođenog čitanja, uzeti su u obzir mnogobrojni čimbenici, primjerice nedostatak naobrazbe, socijalni problemi, mentalni problemi, nedostatak vještine uobičajenog i redovitog čitanja, različite razine teškoća čitanja i učenja, čitateljevo zanimanje i iskustvo, funkcionalna pismenost, čitanje s poticanjem, usklađivanje svih sastavnica čitanja u cilju praćenja i korekcije vlastitog čitanja, planiranja i uređivanja tekstova te razumijevanja pročitano.

Sve je to u cilju stvaranja čitateljski osposobljenog stanovništva kao glavnog resursa neke zemlje i prvotnoga strateškog cilja razvijenih zemalja svijeta. Danas, u vrijeme izražene potrebe cjeloživotnog učenja i ostvarivanja “prava na čitanje i pismenost”, prema UNESCO-u “Pismenost je ključ za obrazovanje i znanje i za korištenje knjižničnih i informacijskih usluga”.⁵ Prema posljednjem Popisu stanovništva Republike Hrvatske iz 2001., Državni zavod za statistiku objavio je da Republika Hrvatska ima 7,4 posto visoko obrazovanog stanovništva (dok je taj broj u zemljama EU 36 posto), 21,7 posto građana ima osnovnu školu, a 15 posto građana nema završenu osnovnu školu. Ovi podaci govore u prilog važnosti obrazovanja svih građana i podizanja kulture čitanja i praga pismenosti kao temelja za demokratizaciju društva, viši stupanj socijalizacije i ekonomsko jačanje cijelog društva.

3. Istraživanje u projektu “Čitanjem protiv nasilja i kriminala”

Primjeri za ilustraciju rada u sklopu projekta “Knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama – utvrđivanje problema čitanja i pisanja kod osoba s poremećajem u ponašanju i izrečenim odgojnim mjerama u Republici Hrvatskoj” su istraživanja provedena tijekom 2004. i 2005. godine u Odgojnom zavodu Turopolje, Okružnom zatvoru u Zagrebu-Remetinec, Domu za odgoj Split i Okružnom zatvoru u Splitu.

³ Barath, Arpad; Daša Matul; Ljiljana Sabljak. Korak po korak do oporavka : priručnik za kreativne susrete s djecom u ratnim i poslijeratnim vremenima. Zagreb : Tipex, 1996. Str. 40-41.

⁴ Čelić-Tica, Veronika; Dunja Marija Gabriel. Knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama kao dio nacionalne strategije jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2003. do 2006. godine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 49, 1(2006), 45.

⁵ Narodna knjižnica : IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga / priredila radna skupina Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Philipom Gillom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

Za istraživanja, posebna pažnja bila je posvećena uputama koje se nalaze u međunarodnim *Smjernicama za knjižnične usluge za zatvorenike* koje se mogu primijeniti na sve ustanove u kojima su pojedinci zadržani radi zatvorske kazne i vrijede u jednakoj mjeri za ustanove za odrasle i za maloljetne pojedince⁶ i uputama iz *Smjernica za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom*.⁷

U timu s knjižničarima (Veronika Čelić-Tica – knjižničarska savjetnica, Dunja Marija Gabriel – viša knjižničarka, mr. sc. Ljiljana Sabljak – knjižničarska savjetnica) sudjelovali su i logopedi (prof. Željka Butorac, prof. dr. sc. Mirjana Lenček, prof. Stanislava Leljak-Turžanski).

Iz izvještaja logopeda izdvajamo podatke o dijelu projektnog zadatka čiji je cilj bio utvrditi postotak disleksije kod štićenika smještenih u ustanovama u kojima je provedeno ispitivanje.

Cilj ispitivanja bio je:

- otkriti osobe koje imaju disleksiju
- vidjeti koliki je postotak osoba s disleksijom u odnosu na postotak u društvu (koji je oko 10 posto)
- otkriti njihove stavove i navike prema čitanju sada i u osnovnoj školi
- otkriti teme i oblik pisane građe koja ih interesira.

Postupak ispitivanja sastojao se od:

- intervju s ispitanicima
- ispunjavanja prilagođenog i dopunjenog upitnika za procjenu disleksije u odraslih (prilagodila prof. dr. sc. Mirjana Lenček)
- ispitnog materijala
- prikupljanja podataka iz dosjea štićenika.

Priređeni su ukupni rezultati ispitivanja u četiri navedene ustanove u razdoblju od lipnja 2004. do travnja 2005. prema spolu, dobi i obrazovnoj razini štićenika. Ispitano je 232 štićenika, od kojih je 210 muških ispitanika i 22 ženska ispitanika, muški ispitanici u dobi od 12 do 55 godina starosti, a ženski ispitanici u dobi od 13 do 48 godina starosti. Obrazovna razina ispitanika bila je sljedeća: nepismeni 9 (3,87 posto), niža stručna sprema 91 (39,22 posto), srednja stručna sprema 128 (55,17 posto), visoka stručna sprema 3 (1,15 posto) i jedan ispitanik sa znanstvenim stupnjem magistra znanosti (0,42 posto).

Istraživanje je pokazalo da od ukupno 232 ispitanika, njih 97 ima disleksiju (41,81 posto), što je potvrdilo početnu tezu projekta o povezanosti problema čitanja i pisanja s poremećajem u ponašanju.

Priređeni su prijedlozi za prevenciju i saniranje posljedica disleksije.

Za prevenciju je potrebno:

- rano otkrivanje (vrtić ili pri upisu u školu)

⁶ Lehmann, Vibeke; Joanne Lock. *Smjernice za knjižnične usluge za zatvorenike*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 13.

⁷ Nielsen, Gyda Skat; Birgitta Irval. *Smjernice za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

- zapošljavanje logopeda u školama (rad s učenicima, učiteljima i roditeljima)
- individualizirani pristup u radu
- manji broj učenika u razrednim odjelima
- poučavanje učitelja, roditelja i stručnih suradnika.

Za saniranje posljedica disleksije preporuča se:

- logopedska terapija
- biblioterapija
- građa lagana za čitanje
- profesionalna orijentacija
- državni ispit za osobe s disleksijom
- rad na razvijanju samopouzdanja i bolje slike o sebi.

3.1 Odgojni zavod Turopolje

Iz izvještaja knjižničara izdvojen je dio podataka o Odgojnom zavodu u Turopolju. Odgojni zavod osnovan je 1993. kao zamjena za ratom devastirani Odgojni zavod u Glini. Smješten je privremeno u močvarnom dijelu Zagrebačke županije (Velika Gorica).

Stručni uvid o stanju u školskoj knjižnici u lipnju 2004. pokazao je sljedeće:

- broj štićenika je između 80 – 100
- dobna struktura štićenika je 14 – 23 godine
- broj odgojno-obrazovnih djelatnika u školi je 12
- ustanova ima psihologa i pedagoga
- ustanova nema knjižnicu u klasičnom smislu, nego su knjige posložene u ormare u zbornici i na raspolaganju su štićenicima svaki dan od 8.00 do 16.00 sati
- djelatnica koja se brine za zbirku je profesorica hrvatskog jezika
- trenutno stanje fonda je 1.000 knjiga
- zbirka ne sadrži časopise i novine
- zbirka ne sadrži neknjižnu građu (CD, video i audio kasete, diskete i dr.).

Odgojni zavod Turopolje namjenski nabavlja knjige za školsku knjižnicu, a knjižnica ne surađuje s drugim knjižnicama. U programu rada knjižnice je i izdavanje školskog lista Turopoljček.

Iz svega predočenog vidljivo je da Odgojni zavod Turopolje ne posjeduje knjižnicu tj. prostor, fond i stručnog djelatnika. Zbirka koja posjeduje 1.000 naslova nedovoljna je za potrebe kako štićenika tako i djelatnika te ustanove. Stoga je potrebno iznaći prostor i izraditi plan osnivanja i opremanja knjižnice multikulturalnom građom, budući da dio učenika pripada nacionalnim manjinama (Romi i Albanci).

U odgojnom zavodu Turopolje u prosincu 2004. obavljena je pouka knjižničara i ostalih djelatnika odgojno popravne ustanove. Pritom je dogovoren plan suradnje s upravom ustanove za realizaciju suvremenoga multimedijškoga školskog centra kao novoga samostojećeg objekta u sklopu odgojno popravne ustanove. U

predavanjima su predstavljeni ciljevi i zadaci samog Projekta i opremanje suvremene školske knjižnice u kojoj bi se realizirala odgojno obrazovna aktivnost, te kreativno-interventni program logo-biblioterapije. Potrebno je izraditi nacrt prijedloga opremanja knjižnice i njenu financijsku konstrukciju, koju zajedno s Upravom Odgojnog zavoda Turopolje treba predočiti ustanovama koje su nadležne za financiranje njegovog rada.

3.2 Okružni zatvor Zagreb-Remetinec

Iz izvještaja knjižničara izdvojen je dio podataka o Okružnom zatvoru Zagreb-Remetinec. Zatvor je osnovan 1987. U Zatvoru stalno boravi oko 90 zatvorenika, dok se u ustanovi tijekom pritvora nalazi ukupno 500-600 pritvorenika tijekom istražnog postupka. U razgovoru s knjižničarkom utvrđeno je sljedeće:

- broj stalnih zatvorenika je oko 90
- broj djelatnika u odjelu tretmana je 8
- ustanova ima psihologa i pedagoga
- ustanova ima knjižnicu koja radi tri dana u tjednu i prema potrebi
- djelatnica koja se brine za zbirku je terapeutkinja
- trenutni broj knjiga je 2.500
- zbirka ne prima i ne sadrži časopise i novine
- zbirka ne sadrži neknjižnu građu (CD, video i audio kasete i diskete i dr.)
- razmještaj knjiga na policama je po strukama i abecedi autora.

U Okružnom zatvoru Zagreb-Remetinec u prosincu 2004. održana je pouka knjižničara i ostalih djelatnika kaznene ustanove. Pritom je dogovoren plan suradnje sa zatvorskom knjižnicom oko organiziranja poučavanja za djelatnike kaznene ustanove radi provođenja biblioterapije među zatvorenicima. Načelno je dogovorena suradnja s Bibliobusnom službom Knjižnica grada Zagreba. Tijekom posjete uočen je nedostatak primjerenog prostora za smještaj knjižnice i čitaonice u Remetincu te je dogovorena zajednička suradnja projektnog tima i djelatnika Zatvora u osmišljavanju novog prostora.

3.3 Okružni zatvor u Splitu (Bilice)

Iz izvještaja knjižničara izdvojen je dio podataka o Okružnom zatvoru u Splitu (Bilice). Splitski zatvor nalazi se od 1986. na lokaciji Dračevac. U trenutku posjete, u zatvoru u travnju 2005. boravilo je 264 zatvorenika (iako je prostor predviđen za boravak oko 150 osoba).

Stručni uvid u splitsku zatvorsku knjižnicu pokazao je sljedeće:

- ima manji fond knjiga, bez časopisa i novina
- nema vlastiti prostor, nego je knjižna građa smještena u uredu službenika, koji je preinačen od zatvorske sobe u radno-terapijski prostor
- broj knjiga je više od 1.000 svezaka uvedenih u neku vrstu inventara (popis knjiga)
- građa je raznolika, prevladava lijepa književnost (beletristika)
- knjige su smještene u poluotvorenu vitrinu po abecedi autora

- časopise i dnevni tisak zatvorenici nabavljaju samostalno i po osobnoj želji u zatvorskoj kantini
- neknjižne građe imaju 500 kazeta s popularnim filmovima
- knjižnica nema osobnog računala, a inventarizacija i posudba vode se ručno
- knjižnica nema stručnog djelatnika – knjižničara, njegov posao obavljaju terapeuti i jedan volonter.

Rješenje problema splitske zatvorske knjižnice vidi se u preseljenju knjižnice u prizemnu prostoriju koja služi kao višenamjenska dvorana. Sljedeći korak je zaštita dostupne građe i smještaj knjiga u nove zatvorene police. Do sada su zatvorenici koristili uslugu Gradske knjižnice Marka Marulića u Splitu i to posebno Odjela Trstenik. U splitskoj zatvorskoj knjižnici sve se više traže knjige na stranim jezicima jer tijekom godine više stranih državljana boravi u pritvoru.

Preseljenjem u novi prostor, planskom i sustavnom nabavom, s knjižničarom koji bi stručno vodio knjižnicu i bio član terapijskog tima, u Okružnom zatvoru u Splitu mogli bi se odvijati programi biblioterapije.

Na poticaj Komisije za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama Hrvatskoga knjižničarskog društva, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu i Knjižnice grada Zagreba darovale su splitskoj zatvorskoj knjižnici u listopadu 2006. preko 300 svezaka knjiga.

3.4 Dom za odgoj Split

Iz izvještaja knjižničara izdvojen je dio podataka o Odgojnom domu Split. Odgojni dom osnovan je 1957. U travnju 2005. učinjen je stručni uvid o stanju u knjižnici i utvrđeno je sljedeće:

- broj štićenika je oko 110
- dobna struktura od 12 do 20 godina.
- broj djelatnika u Domu je 25
- ustanova ima psihologa, pedagoga i logopeda na poslovima odgajatelja
- ustanova više nema knjižnicu, a knjižnica je prestala djelovati nakon ukidanja obrazovnog segmenta iz djelatnosti ustanove (1986.)
- postoji zbirka knjiga koja broji oko 500 naslova
- zbirka ne prima i ne sadrži časopise i novine
- zbirka ne sadrži neknjižnu građu (CD, video i audio kasete i diskete i dr.)
- u ustanovi se izdaje glasilo "Domski list"
- ne postoji suradnja s Gradskom knjižnicom Marka Marulića u Splitu.

Iz svega predočenog vidljivo je da nakon ukidanja škole Dom nema ni knjižnicu ni stručnog djelatnika – knjižničara, nego se knjige nalaze u prostoru za dnevni boravak korisnika i tamo su im na raspolaganju. Zbirka koja posjeduje oko 500 naslova nedovoljna je za potrebe kako štićenika tako i djelatnika te ustanove. Kako postoji prostor, potrebno je izraditi plan osnivanja i opremanja knjižnice multikulturalnom građom. Uprava i djelatnici odgojnog Doma suglasni su da se u

postojećem prostoru ustanovi knjižnica u kojoj bi i odgajnici i djelatnici našli potrebnu literaturu za svoje potrebe i koja bi bila središte za različite vrste odgojno-obrazovnih radionica te u kojoj bi knjižničar, psiholog, pedagog i logoped radili s djecom s poteškoćama čitanja i pisanja. Predviđen je poseban program logobiblioterapije koji traži usku stručnu suradnju knjižničara i logopeda u timu s pedagogom ili psihologom. Dogovoreno je da uprava Doma pošalje nacrt prostora predviđenog za knjižnicu, popis učenika i zamolbu za donaciju knjiga Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Preporuča se suradnja s Gradskom knjižnicom Marka Marulića u Splitu vezano uz plan osnivanja i opremanja knjižnice Doma za odgoj Split.

4. Građa lagana za čitanje

Pojam *građe lagane za čitanje*, donedavno nepoznat u nas, našao se u središtu zanimanja logopeda, defektologa, knjižničara i nakladnika. Građa lagana za čitanje podrazumijeva jezičnu prilagodbu teksta koja olakšava njegovo čitanje i čini ga dostupnijim od prosječnog teksta, ali također podrazumijeva i prilagodbu teksta koja istodobno olakšava čitanje i razumijevanje.⁸ Priprema *građe lagane za čitanje* vrlo je složen i zahtjevan posao i pretpostavlja suradnju svih stručnjaka koji se bave osobama sa specifičnim poteškoćama u čitanju i pisanju. U stvaranju preduvjeta za proizvodnju građe lagane za čitanje trebali bi se udružiti logopedi, defektolozi, knjižničari, učitelji i nakladnici. To napose vrijedi za nakladnike koji bi trebali razvijati tu složenu, a dosad nedovoljno poznatu granu izdavačke djelatnosti u Hrvatskoj.

Građu laganu za čitanje trebaju koristiti prvenstveno osobe s poteškoćama čitanja i pisanja tj. učenja i čitatelji s ograničenim poznavanjem jezika. Svima njima zajedničko je to da im čitanje predstavlja veliki napor. Zato im je potrebna *građa lagana za čitanje* odnosno sadržaji koji su prilagođeni njihovim mogućnostima i potrebama.

Podaci iz školske prakse govore da je sve više djece s teškoćama poput disleksije. Unatoč tome, školski programi i udžbenici neprilagođeni su takvoj djeci, posebno lektira. Okolina u kojoj dijete živi i radi, nije sklona razumjeti teškoće koje dislektično dijete ima. Biti neuspješan u toj dobi, iz dana u dan, cijelu školsku godinu, dvije i više, ne izgleda ni ugodno ni zabavno ni ono što bi itko od nas želio. Upravo zato, a u cilju individualiziranog pristupa prema ovoj djeci, u svijetu se koristi građa lagana za čitanje.

Međunarodne "Smjernice za građu laganu za čitanje" donose pravila koja su osnova za prilagođavanje knjižnične građe (novine, vijesti, članci u časopisima, knjige, udžbenici i sl.) specifičnim poteškoćama u čitanju i pisanju za različite skupine korisnika (osobe s disleksijom, osobe sniženih intelektualnih sposobno-

⁸ Tronbacke, Bror Ingemar. Smjernice za građu laganu za čitanje. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 7.

sti, osobe s demencijom, afazijom i druge). Iako ne postoje gotova rješenja o tome što je na kojem jeziku lagano za čitanje, temeljne postavke u Smjernicama daju jasna pravila koja se moraju slijediti da bi se postigla obilježja građe lagane za čitanje.

Dobra je stvar što smo u sklopu Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara započeli predavanja s pokaznom radionicom “Pravo na razvoj pismenosti: građa lagana za čitanje i logo-biblioterapija”. Ove radionice namijenjene su korisnicima s poteškoćama u čitanju i pisanju (disleksija) i drugim osobama kojima su potrebni takvi prilagođeni sadržaji.

U radionicama se sudionici vježbaju izradbi građe lagane za čitanje prema IFLA-inim smjernicama te se *upoznaju s uputama za upotrebu te građe u neposrednom radu s korisnicima*. Radionice su namijenjene knjižničarima svih tipova knjižnica koji rade neposredno s korisnicima, studentima knjižničarstva i suradnicima iz različitih ustanova i udruga za osobe s posebnim potrebama. Cilj pokaznih radionica jest upoznati sudionike sa Smjernicama za građu laganu za čitanje.

Premda je jasno da nema recepta kako u kojem jeziku sa sigurnošću znati što je lagano, temeljne postavke daju jasna pravila koja se moraju slijediti, a da bi se postigla obilježja građe lagane za čitanje. Ta pravila su osnove koje se moraju primjenjivati različito obzirom na formu koja se prilagođava (novine odnosno vijesti, članci u časopisima, romani i sl.). Također, Smjernice navode neka tehnička obilježja samih tekstova koja utječu na težinu čitanja. Objašnjenjem pojmova i davanjem primjera kroz same tekstove, Smjernice predstavljaju pravu vodilju za pristupanje zasebnoj “grani” izdavačke djelatnosti, koja je u tijeku nastanka u Hrvatskoj.

Neke nakladničke kuće u Hrvatskoj pristupile su proizvodnji *građe lagane za čitanje* koje ne zadovoljavaju mjerila iz IFLA-inih Smjernica za građu laganu za čitanje. Takvi postupci mogu izazvati suprotan učinak. Ne smijemo zaboraviti da osobe s disleksijom pripadaju skupini osoba s urednom inteligencijom i da svako pojednostavljivanje sadržaja pri prilagodbi određenog teksta namijenjenog osobama s poteškoćama u čitanju i pisanju tj. učenju, može nanijeti više štete nego koristi. Primjer jezične prilagodbe teksta čija struktura ne odgovara potrebama osoba s disleksijom je prilagodba pripovijetke Šuma Striborova Ivane Brlić Mažuranić u izdanju Gradske knjižnice “Ivan Goran Kovačić” Karlovac.

5. Iskustva iz europskih zemalja

U Italiji i Danskoj već se desetljećima izrađuju novine po prilagođenom programu kao građa lagana za čitanje. Švedska vlada financira izradu građe lagane za čitanje svjesna da je opismenjivanje stanovništva najvažniji resurs zemlje, a godišnje se u toj državi proizvede 30 naslova knjiga laganih za čitanje. Švedska već skoro pola stoljeća proizvodi građu laganu za čitanje, a upravo njezin primjer pokazuje da je moguće pripremiti tekstove za sve navedene skupine ljudi, i to različite sadržaje – od beletristike, preko novinskih članaka do poezije. Jednostav-

nost, izbjegavanje simbola i metaforike, objašnjavanje teških i nepoznatih riječi, poštivanje kronološkoga slijeda radnje, pridavanje velike važnosti ilustracijama i grafičkome oblikovanju tekstova, osnovna su pravila kojih se treba pridržavati u sastavljanju građe lagane za čitanje.

Naša je zemlja među prvima od ostalih tranzicijskih zemalja uočila važnost izrade građe lagane za čitanje, koja bi, kako je zaključila Komisija za knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama, trebala postati i dio Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine.⁹ Posla je mnogo, ali stvari su se ipak pomaknule s mrtve točke. Potrebno je prije svega senzibilizirati javnost za potrebe osoba koje su “drukčije od nas”, jer se na žalost, njihov problem često ne prepoznaje.

6. Zaključak

Rezultati istraživanja u sklopu projekta “Knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama – utvrđivanje problema čitanja i pisanja kod osoba s poremećajem u ponašanju i izrečenim odgojnim mjerama u Republici Hrvatskoj” ukazuju da je oko 40 posto šticenika u hrvatskim odgojnim domovima, odgojnim zavodima i kaznenim ustanovama disleksično.

Brojka od 30.000 učenika s teškoćama u čitanju i pisanju tj. teškoćama učenja poziv je na uzbunu svih ustanova koje skrbe o odgojno-obrazovnom sustavu. Suvremena knjižnica postoji za sve korisnike, a napose treba biti organizirana za one učenike koji imaju teškoća u čitanju i pisanju. Zadatak svih nas je poučiti knjižničare, učitelje i roditelje kako prepoznati disleksiju kao specifičnu teškoću učenja, kako prevladati zablude i pogrešna tumačenja, kako pomoći, zašto pomoći, kako djeci podići samosvijest, istražiti kako se djeca vide iznutra, otkriti talente i doći do kraja tunela u svjetlo koje je nama običnim smrtnicima normalno, svaki-danije i obično. Svaka osoba koja se bavi ovim problemom, posebno knjižničar, mora u sebi osim stručne komponente imati i jednu notu humanosti i ljubavi.

Potrebno je “organizirati kampanju o disleksiji” i senzibilizirati javnost. U nju trebaju biti uključene sve osobe koje se bave obrazovanjem na svim razinama. Za to je potrebno osigurati sredstva za financiranje knjižničnih službi i usluga za osobe s poteškoćama u čitanju i pisanju tj. učenju. Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015., ne uključuje, a trebala bi uključivati programe za poboljšanje kvalitete knjižničnih usluga za osobe s posebnim potrebama.

Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava u Republici Hrvatskoj od 2008. do 2011.¹⁰ također ne uključuje knjižnične službe i usluge za osobe

⁹ Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine [citirano: 2009-03-11]. Dostupno na:

http://www.unizg.hr/uredssi/images/datoteke/nacionalna_strategija_izjednacavanja_mogucnosti.pdf

¹⁰ Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava u Republici Hrvatskoj od 2008. do 2011. <http://www.azoo.hr/tekst/nacionalni-program-zastite-i-promicanja-ljudskih-prava-u-republici-hrvatskoj-od-2008.-do-2011./537> (2009-03-11)

s posebnim potrebama, a bez toga neće moći u potpunosti ostvariti svoje ciljeve i zadatke.

LITERATURA

1. Barath, Arpad ; Daša Matul ; Ljiljana Sabljak. Korak po korak do oporavka : priručnik za kreativne susrete s djecom u ratnim i poslijeratnim vremenima. Zagreb : Tipex, 1996.
2. Čelić-Tica, Veronika; Dunja Marija Gabriel. Knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama kao dio nacionalne strategije jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2003. do 2006. godine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 49, 1(2006), 37-47.
3. Lehmann, Vibeke; Joanne Lock. Smjernice za knjižnične usluge za zatvorenike. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007.
4. Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine. http://www.unizg.hr/uredssi/images/datoteke/nacionalna_strategija_izjednacavanja_mogucnosti.pdf (2009-03-11)
5. Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava u Republici Hrvatskoj od 2008. do 2011. [citirano: 2009-03-11]. Dostupno na: <http://www.azoo.hr/tekst/nacionalni-program-zastite-i-promicanja-ljudskih-prava-u-republici-hrvatskoj-od-2008.-do-2011./537>
6. Narodna knjižnica : IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga / priredila radna skupina Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Philipom Gillom. Zagreb, Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.
7. Nielsen, Gyda Skat; Birgitta Irval. Smjernice za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.
8. Tronbacke, Bror Ingemar. Smjernice za građu laganu za čitanje. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005.